

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Проблеми сучасної психології

**Збірник наукових праць
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка,
Інституту психології
імені Г.С.Костюка НАПН України**

Випуск 24

Кам'янець-Подільський
«Аксиома»
2014

Рецензенти:

- О.О.Євдокімова** – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри соціології та психології, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна
- Я.О.Гошовський** – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
- В.О.Моляко** – академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

*Рекомендовано до друку рішеннями Вчених рад
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
(протокол №3 від 27.03.2014 р.).*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол №3 від 27.02.2014 р.).*

Міжнародна редакційна колегія:

С.Д.Максименко, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (відповідальний редактор); **Г.О.Балл**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **М.Й.Боришевський**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **О.М.Кокун**, доктор психологічних наук, професор; **Л.А.Онуфрієва**, кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар); **Н.В.Чепелева**, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **А.І.Шинкарьок**, доктор психологічних наук, професор (заступник відповідального редактора); **А.Л.Журавльов**, доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент РАО, директор Інституту психології РАН (Російська Федерація); **Антон Фабіан**, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Беата Анна Земба**, доктор гуманітарних наук у галузі опікунської та соціальної педагогіки, ад'юнкт кафедри соціальної педагогіки Інституту педагогіки Жешівського університету (Республіка Польща); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Республіка Польща).

Міжнародна наукова рада:

Євген Глива, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, професор-консультант товариства «Дослідження клінічного гіпнозу» (Австралія); **Роман Трач**, доктор філософських наук, професор, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрійська Республіка); **Мечислав Радохонський**, доктор габілітований, професор надзвичайний Жешівського університету в Жешові (Республіка Польща); **Мірослав Чапка**, доктор наук з освіти, професор, ректор Вищої школи економіки і адміністрації в Битомі (Республіка Польща); **Лешек Фрідерік Коженювські**, доктор габілітований з економіки, професор, Президент Європейської асоціації безпеки (European Association for Security), науковий редактор загальноєвропейського наукового журналу «Безпекознавство» (Республіка Польща); **В.І. Луговий**, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, віце-президент НАПН України, директор Інституту вищої освіти (м. Київ, Україна); **В.В. Рубцов**, доктор психологічних наук, професор, академік РАО, ректор Московського міського психолого-педагогічного університету, директор Психологічного інституту РАО (Російська Федерація); **О.Я. Чебикін**, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, ректор Південноукраїнського педагогічного університету (м. Одеса, Україна); **Т.С. Яценко**, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, професор Кримського гуманітарного університету та директор Центру глибокої психології НАПН України при Республіканському вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта, Україна).

П 68 Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 24. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. – 796 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної психології, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних і закордонних дослідників. Здійснено аналіз проблем, умов і труднощів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей становлення особистості й психології навчання.

Збірник наукових праць адресовано професійним психологам, докторам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

УДК 378(082):159.9
ББК 74.58+88443

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 19651-9451 ПР від 30.01.2013 р.
Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з психології (Постанова Президії ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 року)*

<http://problemps.at.ua/>
kprnu_lab_ps@ukr.net

© Автори статей, 2014
© «Аксіома», видання, 2014

Д.И. Чемеринская

Программа социально-психологического тренинга развития управленческих способностей женщины-руководителя 683

О.І. Чепішко

Семантичні характеристики професійної свідомості майбутніх учителів на етапі підготовки у ВНЗ 694

К.М. Шамлян

Проблема емпіричного дослідження вольової сфери особистості 706

В.І. Шебанова

Харчова поведінка людини, їжа, тілесність як феномени повсякденної реальності (частина 2) 717

Н.Ф. Шевченко

Дослідження особливостей трансформації особистісного смислу професійної діяльності у молодих фахівців. 731

О. В. Шибрук

Психологічні чинники і механізми формування професійної «Я-концепції» майбутніх рятувальників 741

Д.О. Шутько

Теоретичні підходи до вивчення проблеми професійної самоактуалізації особистості. 752

Відомості про авторів 763

remained in the profession during 1-3 years of work and motivated it on a subsequent mastery in full; specialists who remained in a profession during the same period but changed their attitude to it; specialists who changed profession on more acceptable at different reasons. On the basis of empiric data received during pilot research, there have been exposed and analyzed the combinations of personality features which determine the transformation changes in the semantic sphere of young specialists and indirectly influence on semantic choices within the framework of professional activity. The complex of psychodiagnostic methods which will allow to explore the individual features of semantic sphere of young specialists was neat, in particular such its parameters, as personality values; sense creative motives; character and orientation of sense creative orientations which set the co-ordinates of development of professional activity; content features of notions about sense of «Me».

Key words: sense, personality sense, semantic sphere of personality, young specialists, professional activity, semantic structures, determinants of transformation, research of features of personality reality.

Отримано: 18.12.2013 р.

УДК 159.923

О.В. Шибрук

Психологічні чинники і механізми формування професійної «Я-концепції» майбутніх рятівників

О.В. Шибрук. Психологічні чинники і механізми формування професійної «Я-концепції» майбутніх рятівників. У статті здійснено теоретичний аналіз психологічних чинників та механізмів формування професійної «Я-концепції». Процес формування професійної «Я-концепції» майбутніх рятівників вбачається у психологічному забезпеченні навчального процесу в освітньому просторі. Зазначається, що становлення професійної «Я-концепції» обумовлено низкою факторів, зокрема соціальним середовищем, процесом соціалізації особистості та соціальною взаємодією під час фахового навчання. Проаналізовано, що більшість авторів розглядають професійний розвиток особистості як інтеграцію двох процесів: розвиток особистості в онтогенезі і професіоналізація особистості з періоду початку професійного самовизначення до завершення активної трудової діяльності. Розглянуто модель професійного розви-

Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України
ткун особистості. Вказано умови формування професійної «Я-концепції» майбутнього рятувника.

Ключові слова: майбутній рятувник, курсант, формування, становлення, самовизначення, професійна «Я-концепція», соціалізація, професійний розвиток, професіоналізація.

О. В. Шибрук. Психологические факторы и механизмы формирования профессиональной «Я-концепции» будущих спасателей. Процессы формирования профессиональной «Я-концепции» будущих спасателей видятся в психологическом обеспечении учебного процесса в образовательном пространстве. Отмечается, что становления профессиональной «Я-концепции» обусловлены рядом факторов, таких, как социальная среда, процесс социализации личности и социальное взаимодействие во время профессиональной учёбы. Проанализировано, что большинство авторов рассматривают профессиональное развитие личности как интеграцию двух процессов: развитие личности в онтогенезе и профессионализация личности из периода начала профессионального самоопределения до завершения активной трудовой деятельности. Рассмотрена модель профессионального развития личности. Указаны условия формирования профессиональной «Я-концепции» будущего спасателя.

Ключевые слова: будущий спасатель, курсант, формирование, становление, самоопределение, профессиональная «Я-концепция», социализация, профессиональное развитие, профессионализация.

Постановка проблеми. На психологічну науку покладається нині велика надія у розв'язанні проблеми підготовки рятувників. Майбутній фахівець служби порятунку є однією з найважливіших постатей суспільства, адже значно простіше трансформувати у самосвідомості майбутнього рятувника необхідні професійні та морально-психологічні цінності, ніж намагатися змінювати сформовані установки досвідчених рятувників. Лише той фахівець, який здатний оволодіти принципами саморозвитку, самовпевненістю, рішучістю та професіоналізмом, може рятувати людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Я-концепція» – це узагальнене уявлення про самого себе, система установок відносно власної особистості, або (як вважають психологи А. Й. Капська, І. С. Кон, Б. Д. Паригін, Р. В. Каламаж, Г. В. Католик, та ін.) «теорія самого себе». Формування та становлення «Я-концепції» обумовлені низкою факторів: соціальним середовищем, процесом соціалізації особистості, соціальною взаємодією та ін.

Фундаментальний вплив на формування «Я-концепції» в процесі соціалізації здійснює сім'я. Причому цей вплив є значним не тільки в період ранньої соціалізації, коли сім'я є єдиним (або абсолютно домінуючою) соціальним середовищем дитини, але і надалі. З віком все більш вагомим у розвитку «Я-концепції»

стає значення досвіду соціальної взаємодії в школі і в неформальних групах. Проте разом з тим сім'я як інститут соціалізації особи продовжує грати найважливішу роль і в підлітковому, і в юнацькому віці [10, с. 3-14].

П. Л. Бергер і Т. Лукман розглядають соціалізацію як всебічне і послідовне входження індивідів у об'єктивний світ суспільства чи окрему його частину.

І. С. Кон вважає, що соціалізація – це результат взаємодії людей у відповідній групі. Б. Д. Паригін тлумачить соціалізацію як входження в соціальне середовище, пристосування до нього, засвоєння певних ролей і функцій, які слідом за своїми попередниками повторює кожен окремих індивід протягом всієї історії формування і розвитку [7, с. 102].

Вітчизняний дослідник, психолог Г. Католик також підкреслює роль соціального аспекту у формуванні самоставлення для адаптації. Автор пише, що головні причини психологічних конфліктів, пов'язаних з нестійким, суперечливим ставленням до себе, що призводять до проявів дезадаптації, як показує практика, знаходяться в площині відносин «дитина – оточення» [6, с. 65].

Отже, завдяки соціалізації відбувається взаємодія людей. На думку Е.К. Економової, взаємодія – це процес впливу суб'єктів один на одного, що породжує їхній взаємний зв'язок. Зв'язок між людьми неможливий без обміну інформацією, тобто обумовлює наявність відносин [4, с. 135-139].

Мета дослідження полягає в теоретичному аналізі психологічних чинників і механізмів формування професійної «Я-концепції» особистості.

Результати дослідження. Становлення «Я-концепції» вперше починає визначатися соціальними досягненнями дитини, продуктами діяльності, насамперед навчальної, пов'язаної зі змінами самої особистості учня; сприйманням й оцінкою дитини дорослими, сприйманням та інтерпретацією дитиною поведінки інших людей (дорослого та однолітків) у контексті провідної діяльності.

Вступ до школи і включення в навчальну діяльність змінює її соціальний статус, значно розширює коло соціальних контактів дитини, сприяє зростанню її самостійності й емансипації від батьків. Важливого значення для неї набувають власні дії, відповідальність за себе, в її житті з'являється ще один значущим дорослий – вчитель, змінюється система життєвих цінностей і актуальних потреб дитини тощо, що, безперечно, впливає на її «Я-концепцію» [12].

Проблему розвитку, формування та змін «Я-концепції» відображено в підходах У. Джемса, символічному інтеракціонізм Ч. Кулі та Дж. Міда, уявленнях про Его-ідентичність Е. Еріксона, феноменалістичній психології К. Роджерса. «Я-концепція» обговорювалася і в інших теоретичних працях, проте система понять, розроблених в рамках перелічених вище концептуальних підходів, є поки найбільш продуктивною.

Символічний інтеракціонізм посилається на три такі компоненти. По-перше, люди реагують на навколишнє середовище залежно від тих значень, якими вони наділяють елементи свого оточення. По-друге, ці значення є продуктом соціальної взаємодії. І нарешті, по-третє, ці соціокультурні значення підлягають змінам в результаті індивідуального сприйняття в рамках такої взаємодії [2, с. 145].

Спочатку точка зору Ч. Кулі полягала в тому, що індивід первинний стосовно товариства. Проте пізніше він переглянув свої думки і в більшій мірі акцентував роль товариства, стверджуючи, що особистість і товариство мають загальний генезис і, отже, уявлення про ізолюване і незалежне Его – ілюзія. Дії індивідів і соціальний тиск модифіковано взаємовпливають одне на одного. Пізніше відбувся подальший зсув в основах цієї теорії, коли Дж. Мід дійшов висновку, що особистість фактично визначається соціальними умовами [1, с. 89-95].

Формування «Я-концепції» відбувається шляхом поступового диференціювання феноменального поля. Спочатку новонароджена дитина сприймає всі переживання невіддільно – як відчуття власного тіла, так і зовнішні стимули, тобто немовля не усвідомлює себе в якості окремої сутності. Тому ми говоримо лише про цілісне, всеохоплююче і недиференційоване феноменальне поле. Але, внаслідок загальної тенденції до диференціації, яка є частиною процесу актуалізації, дитина поступово починає відокремлювати себе від загального світу. Відокремлена область, що тепер визнається і відчувається як окремий аспект, оформлюється як «Я-концепція». Подальше формування структури «Я» відбувається через взаємодію з оточенням, власне зі значимими іншими (батьками, братами і сестрами тощо), тобто зміст «Я-концепції» є продуктом процесу соціалізації [8, с. 36-42].

Первинна залежність «Я-концепції» від зовнішніх впливів безперечна, але надалі вона виконує самостійну роль у житті кожного. У будь-якому разі з моменту зародження «Я-концепція» є активним джерелом самовпливу, діючи у трьох функціонально-рольових аспектах:

1) внутрішньої узгодженості: людина завжди йде шляхом досягнення максимальної самозлагоди, адже уявлення, відчуття чи ідеї, вступаючи у суперечність з іншими уявленнями, відчуттями чи ідеями, приводять до дисгармонізації особистості, до ситуації психологічного дискомфорту; водночас випробовуючи потребу в досягненні внутрішньої гармонії, людина готова робити різні дії, які сприяли б відновленню втраченої рівноваги; тому тут істотним чинником є те, що кожен думає про себе;

2) інтерпретації досвіду: функціонування «Я-концепції» визначає характер індивідуальної інтерпретації досвіду, оскільки у людини існує стійка тенденція виявляти на основі власних уявлень про себе не лише свою поведінку, а й здійснювати інтерпретацію власного досвіду;

3) набору очікувань: «Я-концепція» задає також коло очікувань людини, тобто її спричинює гама уявлень про те, що має відбуватися, а відтак і визначає характер її потенційних та актуальних дій; дослідники часто називають цю функцію центральною, розглядаючи «Я-концепцію» як сукупність очікувань, а також оцінок, котрі відносяться до різних моделей і схем поведінки [9, с. 105].

Професійний розвиток особистості більшість авторів розглядають як інтеграцію двох процесів: розвиток особистості в онтогенезі, тобто на всьому життєвому шляху, і професіоналізація особистості з періоду початку професійного самовизначення до завершення активної трудової діяльності. Саме з цих позицій варто сприймати модель професійного розвитку Д. Сьюпера, що включає такі стадії:

1) пробудження (від народження до 15 років) – розвиток «Я-концепції» через фази інтересів (11-12 років) і здібностей (13-14 років);

2) дослідження (15-24 роки) – пошук індивідом себе в різних ролях з урахування своїх реальних професійних можливостей;

3) консолідації (25-44 роки) – прагнення забезпечити в знайденому полі стійку особистісну позицію;

4) збереження (45-64 роки) – розвиток у межах знайденого професійного поля;

5) спаду (з 65 років) – часткове зниження активності професійного життя, спостереження за життям інших людей [1, с. 42-48].

За генезисом формування професійної «Я-концепції» виникає із загальної «Я-концепції» у процесі професійного самовизначення особистості, її входження до професійного середовища.

Процес формування професійної «Я-концепції» майбутніх рятівників відбувається під час фахового навчання. У цей пері-

од відбувається засвоєння спеціальних навичок і умінь шляхом спілкування між майбутніми фахівцями і викладачами (у вигляді трансляції викладачем особистісного та суспільного професійного досвіду), адаптація до нового соціального статусу майбутнього фахівця (за Є. А. Іванченко). Професор Н. І. Жигайло зазначає певні проблеми адаптації студентів-першокурсників і шляхи їх вирішення [3, с. 143]. Під адаптацією слід розуміти, на думку З. Н. Курлянд, професійну допомогу з боку викладачів майбутнім спеціалістам у пристосуванні до умов професійної діяльності на стадії засвоєння ними майбутньої професії [5, с. 156]. А особливістю майбутніх рятівників в процесі адаптації є проходження курсу молодого бійця (КМБ) та перший рік навчання. Адже КМБ є початковим етапом випробування готовності особистості до професійної діяльності в екстремальних умовах. Паралельно з цим має місце спілкування у мікросередовищі (відносини у колективі, спілкування з друзями), тощо. Особливість курсантського життя полягає у тому, що вони перебувають цілодобово в одному колективі (навчання, проживання, харчування). Процес соціалізації, завдяки якому відбувається розвиток особистості, нерозривно пов'язаний з міжособистісними відносинами.

Майбутнім рятівникам необхідно мати яскраво виражений професійний інтерес, тому що це найважливіша умова професійного самовиховання в ході навчання та діяльності. Особистість розвиває та реалізує свої можливості тільки в активній діяльності, вирішуючи поставлені соціальні завдання. Успішність навчання, а згодом і професійної діяльності визначається розвитком здібностей, що виникають з потенційних можливостей, до діяльності шляхом придбання знань, умінь, навичок.

Становлення професійної «Я-концепції» – це складний та тривалий процес. На рівні «Я-ідеального» відбувається становлення ідеального образу «Я – професіонал». Важливим процесом тут є інтеграція знань про моделі професіонального рятівника у єдину (причому можуть використовуватися або існуючі теоретичні моделі, або це може бути об'єднання особистісних рис відомих особистості професіоналів, або ця модель може відповідати особистості значущого професіонала тощо), емоційне сприйняття цього образу та виникнення мотивації, установки досягнення цього образу, тобто спрямованості на професійну самореалізацію. На рівні «Я-реального» відбувається: рефлексія професійних умінь, якостей та на цій основі формується реальний образ «Я – професіонал»; оцінка цього образу з точки зору відповідності його ідеальному образу «Я – професіонал» та професійне самовдос-

коналення. На рівні «Я-дзеркального» відбувається рефлексія ставлення до особистості інших професіоналів, причому у деяких випадках професійна самооцінка особистості дуже залежить від оцінки інших професіоналів; звідси може виникнути прагнення відповідати очікуванням значимих професіоналів [2, с. 134].

Велику роль у формуванні професійної самооцінки відіграє зіставлення образу реального «Я» з ідеальним «Я», оцінка значимим професіоналом професійних якостей особистості, особливо у курсантські роки, а також процес формування професійної ідентичності.

Формування «Я-концепції» найчастіше відбувається стихійно, без належного методичного забезпечення і психолого – педагогічного керівництва. Рятівник цілеспрямовано або неусвідомлено фіксує задоволення чи незадоволення собою, поведінкою, впевненість чи невпевненість у власних силах, у зв'язку з чим у нього формується цілісна концепція – впевненість (невпевненість) у собі, здатність (нездатність) впоратися з непередбаченою ситуацією. Переважання в його діяльності конструктивних виходів і напружених ситуацій формує стійку професійну «Я-концепцію», а різні «Я-образи» несуть у собі однорідну інформацію про його професійні якості. У рятівника формується цілісна система ставлень до себе як до фахівця, який діє ефективно, результативно, здатний долати труднощі [7, с. 97-108].

Можна виділити такі особливості формування професійної «Я-концепції» майбутнього рятівника:

1. Формування у майбутніх рятівників ідеальної моделі «Я-професіонал» за допомогою професійних міжособистісних відносин у вигляді транслявання особистого і професійного досвіду викладача.

2. Актуалізація уваги особистості майбутнього рятівника на порівняння свого реального та ідеального образів «Я-професіонал», за допомогою міжособистісних відносин у вигляді діалогу між викладачем та майбутніми фахівцями.

3. Стимуляція особистісного зростання та самовдосконалення майбутніх рятівників для досягнення ідеального образу «Я-професіонал».

Однією з умов формування професійної самосвідомості є розуміння майбутніми фахівцями психологічного сенсу професійно значущих властивостей особистості. Сформованість чітких уявлень про психологічні складові особистості сприяє активному професійному становленню майбутніх фахівців. В умовах конкуренції психологічна готовність до професійної діяльності стає складовою

частиною професійної освіти особистості. Однією з провідних складових професійної підготовки є розвиток у випускників професійно-психологічної готовності до освоєння трудової та професійної діяльності. Професійно-психологічна підготовка виступає одним з базових компонентів успішності людини в трудовій діяльності, формування її професійної самосвідомості [8, с. 56-65].

Курсант, що розвиває свою професійну самосвідомість, проявляє оптимізм з приводу своїх потенційних успіхів у майбутньому, більш впевнений у своїй професійній компетентності, відкритий в професійних комунікаціях, готовий напружено працювати, ставить перед собою реалістичні професійні цілі, готовий брати на себе відповідальність за професійні проблемні ситуації, проявляє повагу до особистості іншого, з готовністю висуває нові ідеї та плани.

Професійне навчання в університеті для майбутнього фахівця розпочинається під час формування професійних знань, умінь і навичок та засвоєння способів професійно-творчої діяльності. Доки курсант не зіткнувся зі світом професійних теоретичних знань, у його досвіді немає повноцінної навчально-професійної діяльності, хоча одночасно він може досить інтенсивно опановувати способи здійснення різноманітних практичних перетворювальних дій, які ґрунтуються на узагальненнях емпіричного рівня [10, с. 78-85].

Одним із важливих засобів формування і діагностування професійної готовності є навчальна практика курсантів. Застосування технології контролю готовності до професійної діяльності у процесі навчання базується на таких положеннях:

- готовність до професійної діяльності є результатом навчальної діяльності курсантів в оволодінні знаннями й уміннями, початковим професійним досвідом і проявляється у здатності випускника розв'язувати професійні задачі відповідно до набутої кваліфікації;
- розробка системи контролю, орієнтованої на цілі навчання, передбачає його планування, організацію і проведення в умовах, максимально наближених до реальної виробничої діяльності або таких, які імітують їх.

Одним із завдань сучасної освіти є створення умов для ефективної адаптації майбутнього фахівця в професійному просторі, засвоєнні особистістю середовища і моделей професійної поведінки [6, с. 208].

Навчальна практика курсантів є структурною ланкою навчально-виховного процесу, яка відповідає початковому етапу професіоналізації. Професіоналізація як процес залучення осо-

бистості до професійної діяльності і вдосконалення в одному з напрямів цієї діяльності, передбачає наявність вимог до професійної освіти і рівня кваліфікації, наявність відповідної особистої потреби фахівця в професійному розвитку, що обумовлює цілі, мотиви, задоволеність працею і формує професійну позицію, засвоєння професійної культури. Важливим у процесі професіоналізації є не стільки прямий вплив технології професійної діяльності, скільки та система соціальної організації, яка перекладає техніко-технологічні вимоги мовою соціальних відносин між людьми. Навчальна практика, як засіб адаптації курсантів до професійної діяльності, сприяє розвитку професійної культури, інноваційності професійної діяльності, свідчить, наскільки освоєні професійні цінності, відбулась ідентифікація поведінки майбутнього фахівця з нормами професійної етики.

Завданням практики є формування в умовах виробництва професійних навичок курсантів у різних ситуаціях, характерних для майбутньої професійної діяльності на основі одержаних теоретичних знань.

Наскрізна програма практики визначає її цілі і завдання на кожному курсі, послідовність і призначення конкретних етапів, їх роль у формуванні професійних умінь і навичок.

Висновки. Отже, формування професійної самосвідомості включає в себе: самопізнання майбутніми фахівцями професійних, особистісних якостей і аналіз сучасних вимог, що пред'являються професією до фахівця, формування уявлень про зміст професії і про себе як її представника; усвідомлення прикладного значення професійно-психологічних знань для майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гуменюк О.Є. Психологія Я – концепції: монографія / О.Є. Гуменюк. – Тернопіль: Економічна думка, 2002.
2. Джеймс У. Психологія / Под ред. Л.А. Петровской. – М.: Педагогика, 1991.
3. Жигайло Н. І. Соціальна педагогіка : навчальний посібник / Н. І. Жигайло. – Львів : «Новий Світ-2000», 2007. – 256 с.
4. Жигайло Н. І. Комунікативний менеджмент: навчальний посібник / Н. І. Жигайло. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 368 с.
5. Каламаж Р.В. Я-концепція як складова професійної самосвідомості юристів / Р.В. Каламаж // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острог, 2006. – Вип. 7. – С. 156-164.

6. Католик Г. В. Психологія формування професійної Я-концепції практичного психолога / Г.В. Католик. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 406 с.
7. Кон И.С. Категория «Я» в психологии / И.С. Кон // Психологический журнал. – 1981. – №3.
8. Кочубейник О.М. Культурний еталон буття особистості та його вплив на «Я»- концепцію / О.М. Кочубейник // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д.Максименка. – К.: Волинські обереги. – 2000. – Т.2. – Ч.3.
9. Максименко С. Д. Психологія особистості: підруч. для студентів вищих навч. закладів / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча. – К.: КММ, 2007. – 296 с.
10. Пасічник І.Д. Психологічні характеристики індивідуально мислення // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Тематичний випуск: «Сучасні дослідження когнітивної психології». – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип.13.
11. Жигайло О. О. Структурно-динамічні особливості розвитку Я-концепції молодшого школяра : Дис. канд. наук: 19.00.07 / О. О. Жигайло. – 2009. [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/355574.html>

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Gumenjuk O.Je. Psychologija Ja – koncepcii': monografija / O.Je. Gumenjuk. – Ternopil': Ekonomichna dumka, 2002.
2. Dzhejms U. Psychologija // Pod red. L.A. Petrovskoj. – M.: Pedagogyka, 1991.
3. Zhygajlo N. I. Social'na pedagogika : navchal'nyj posibnyk / N.I. Zhygajlo. – L'viv : «Novyj Svit-2000», 2007. – 256 s.
4. Zhygajlo N. I. Komunikatyvnyj menedzhment: navchal'nyj posibnyk / N.I. Zhygajlo. – L'viv : LNU imeni Ivana Franka, 2012. – 368 s.
5. Kalamazh R.V. Ja-koncepcija jak skladova profesijnoi' samovidomosti jurystiv/R.V. Kalamazh//Naukovi zapysky. Serija «Psychologija i pedagogika». – Ostrog, 2006. – Vyp. 7. – S. 156-164.
6. Katolyk G. V. Psychologija formuvannja profesijnoi' Ja-koncepcii' praktychnogo psyhologa / G.V. Katolyk. – L'viv : LNU imeni Ivana Franka, 2013. – 406 s.
7. Kon Y.S. Kategorija «Ja» v psychologyy / Y.S. Kon // Psychologicheskij zhurnal. – 1981. – №3.
8. Kochubejnyk O.M. Kul'turnyj etalon buttja osobystosti ta jogo vplyv na «Ja»- koncepciju / O.M. Kochubejnyk // Problemy

- zagal'noi' ta pedagogichnoi' psihologii'. Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psihologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukraїny za red. S.D. Maksymenka. – K.: Volyns'ki oberegy. – 2000. – T.2. – Ch.3.
9. Maksymenko S. D. Psihologija osobystosti: pidruch. dlja studentiv vyshhyh navch. zakladiv / S. D. Maksymenko, K. S. Maksymenko, M. V. Papucha. – K.: KMM, 2007. – 296 s.
 10. Pasichnyk I.D. Psihologichni harakterystyky indyvidual'no myslennja // Naukovi zapysky. Serija «Psihologija i pedagogika». Tematychnyj vypusk: «Suchasni doslidzhennja kognityvnoi' psihologii'». – Ostrog: Vyd-vo Nacional'nogo universytetu «Osroz'ka akademiya», 2009. – Vyp.13.
 11. Zhygajlo O. O. Strukturno-dynamichni osoblyvosti rozvytku Ja-koncepcii' molodshogo shkoljara : Dys. kand. nauk: 19.00.07; Rezhym dostupu: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/355574.html>

O.V. Shybruk. Psychological factors and mechanisms of future fire fighters' professional «Me-concept» formation. The theoretical analysis of the problem of psychological factors and mechanisms of professional «Me-concept» formation is carried out in the article. The process of future fire fighters' professional «Me-concept» formation is considered in the psychological providing of educational process in educational space. The becoming of professional «Me-concept» is noted to be conditioned by the list of factors, such as social environment, process of personality's socialization, and social cooperation during professional studies. It is analysed, that most authors consider the professional development of personality as integration of two processes: the development of personality in ontogenesis and professionalization of personality from the period of the beginning of professional self-determination till the completion of active labour activity. The model of personality's professional development is considered. The conditions of future fire fighter's professional «Me-concept» formation are established. One of the important conditions of the professional consciousness formation is the future specialists' understanding of psychological sense of personality's professionally meaningful properties. Professionalization as a process of bringing a personality to professional activity and perfection in one of directions of this activity, foresees the presence of requirements to trade education and level of qualification, presence of the proper personal necessity of a specialist in the professional development, which stipulates aims, reasons, satisfaction and forms of professional position, mastering of professional culture labour.

Key words: future fire fighter, student, formation, becoming, self-determination, professional «Me-concept», socialization, professional development, professionalization.

Отримано: 11.01.2014 р.